

Можливості проведення ідентифікаційних досліджень мовлення, яке відбувається іноземною мовою

Ольга Брендель

докторка філософії в галузі права, завідувачка лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1723-0203>, e-mail: olgabrenda@ukr.net

Розглянуто проблемне питання можливості проведення ідентифікаційних досліджень мовлення, яке відбувається іноземною мовою.

Проаналізовано можливість та доцільність проведення таких досліджень мовлення в межах проведення експертизи відео-, звукозапису. Розглянуто основні компоненти, можливості та особливості такого дослідження.

Ключові слова: експерт; експертиза відео-, звукозапису; експертне дослідження; ідентифікаційні дослідження; технічне дослідження відео-, звукозапису; фізичні параметри голосу.

Possibilities of Conducting Studies on Identification of Foreign Language Speech

Olha Brendel

The paper addresses the challenging issue of the possibility of conducting identification studies on foreign language speech.

Within the framework of video and sound recording examination, the author analyzes the possibility and appropriateness of conducting such studies. Key components, possibilities, and peculiarities of such research have been outlined.

Keywords: forensic expert; video and sound recording examination; expert research; identification research; technical examination of video and sound recording; physical parameters of voice.

Предметом експертного дослідження усного мовлення є інформація доказового значення, що міститься в мовленні особи та зафіксована на певному носії інформації, а також містить дані про його особистість, обставини справи тощо. Це може бути як змістовний аспект мовлення або індиві-

дуальні особливості мовлення, такі фізичні, що виявляються у властивостях голосу, особливостях промовляння диктором тощо. Ідентифікаційні завдання — це експертні задачі, основна мета яких — установлення факту індивідуально-конкретної totoжності, спільності, групової належності

конкретних об'єктів. Зауважимо, що дослідження мовленнєвої інформації полягає в аналізуванні властивостей голосу особи та особливостей, що виявляються в її мовленні. Основним завданням ідентифікаційних досліджень мовленнєвої інформації є ідентифікація мовця за його голосом або усним мовленням [1].

Нагальною потребою експертної практики, особливо в умовах воєнного стану, уведеного у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, є розроблення алгоритмів дослідження відео-, звукозаписів, які потребують ідентифікаційного дослідження мовлення, що відбувається іноземною мовою. Сьогодні методики ідентифікаційного дослідження відео-, звукозаписів, у яких усне мовлення відбувається іноземною мовою (або досліджень, у яких спостерігається мовна невідповідність досліджуваного та порівняльного матеріалів), відсутні. Останнім часом на експертизу надходять матеріали відео-, звукозапису, які містять важливу інформацію щодо обставин, учасників та послідовності злочинних дій, зафіксованих на них іноземною мовою (англійською, азербайджанською, ромською тощо). Вирішення питання щодо ідентифікації мовця в даному випадку потребує знань у галузі філології певної мови, оскільки першим етапом проведення ідентифікаційних досліджень є складання текстового відтворення розмови, персоніфікація осіб тощо. Безпосередньо аналізування текстового відтворення змісту розмови сприяє зміцненню до-

казової бази із досудового розслідування кримінального провадження, оскільки висновок експерта є одним із процесуальних джерел доказів, на підставі якого визначають обставини, які мають значення для правильного розслідування та подальшого розгляду справи в суді [2].

Окрема група матеріалів та засобів відео-, звукозапису — матеріали, які містять важливу інформацію щодо обставин, учасників та послідовності злочинних дій, зафіксованих на них однією мовою, наприклад, російською, а зразки усного мовлення, що надаються слідчими органами — українською мовою. Тобто спостерігається мовна невідповідність досліджуваного та порівняльного матеріалів. Безумовно, провести в такому разі порівняння із застосуванням спеціальних фахових знань криміналістів-фонетиків (лінгвістів) неможливо, оскільки мовна відповідність — один із основних критеріїв, який має збігатись. Лінгвістичні дослідження мовлення в такому разі взагалі не можуть проводитися фахівцями, які не мають досконало відповідної освіти з іноземних мов. У разі необхідності проведення дослідження іноземного мовлення експертиза відео-, звукозапису (фоноскопична) стає міжнародною, якщо залучати до її виконання експертів-перекладачів або лінгвістів громадян інших країн як фахівців зі знанням певної мови [3].

Проте людська мова одночасно має як мовленнєву, так і акустичну природу. На нашу думку, провести порівняння в такому разі із застосуванням

інструментальних методів дослідження можливо, але для цього необхідно розробити відповідний алгоритм експертних дій. Визначення критеріїв щодо ступеня відповідності та придатності голосу та мовлення диктора для ідентифікаційного дослідження є важливим для прийняття рішення про можливість проведення ідентифікаційних досліджень або обґрунтування відмови від їх проведення після визначення неякісних параметрів запису фонограми й недостатнього зіставлення досліджуваного та порівняльного записів. Правильно відсегментоване мовлення (правильно відібраний масив мовленнєвого матеріалу) є одним із основних етапів визначення придатних для порівняльного дослідження параметрів. У кожному випадку визначення придатності голосу та мовлення мовця для ідентифікації потребує їх детального дослідницького аналізування.

Існують різні методики ідентифікації дикторів, і вони ґрунтуються на застосуванні відповідних методів аналізування та реалізуються за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення. Це обумовлено складністю об'єкта дослідження — людського мовлення, яке одночасно має мовленнєву та акустичну природу. Особливість експертного ідентифікаційного висновку полягає в чіткій доказовості на відміну від «упізнаваності» на слух свідками, знайомими тощо: вони можуть відмовитись від своїх слів, послатися на помилку тощо. Висновок експерта завжди вмотивований, об'єктивний, неза-

лежний, супроводжується конкретними прикладами. Ознаки, за якими експерт дійшов категоричного висновку про тотожність мовлення певної досліджуваної особи й мовлення конкретної відомої особи, істотні, суттєві та достатні для прийняття рішення у провадженні, що розслідується [2].

Особистісні властивості людини відображаються у вроджених і набутих особливостях мовлення. Уроджені виявляються в голосових, тембрових, окремих фонетичних, просодичних ознаках тощо. Вони обумовлені психофізіологічними, анатоомо-фізіологічними, інтелектуальними та іншими властивостями, закладеними в людині від природи. Мовлення людини складається зі звуків, які виникають унаслідок взаємодії джерела збудження та голосового тракту. Увесь механізм формування мовлення бере участь у формуванні голосу, однак під час вимови різних звуків джерело збудження та конфігурація голосового тракту різняться. Звуки голосу отримують як результат вібрації голосових зв'язок і спеціальної конфігурації голосового тракту. До того ж голосні звуки в ударних позиціях мають найвищий рівень енергії [4].

Вимовляючи різні звуки, диктор змінює конфігурацію свого голосового тракту. Кожна конкретна конфігурація голосового тракту відповідає певному місцю формант у діапазоні частоти та амплітуди. Це місце залежить від яскраво вираженої фонемі та анатомічних особливостей голосового тракту мовця [5].

Слід зазначити, що, маючи прийнятну технологію виділення тональних і нетональних ділянок мовленнєвого сигналу, можна дослідити індивідуальні особливості їх чергування. Тому, спираючись на базові чинники, що визначають конкретні вимірювані характеристики тональних ділянок, і враховуючи те, що в них відтворюються ті чи ті індивідуальні особливості мовця, розробляються спеціалізовані системи та програмні засоби, які дають проводити інструментальні ідентифікаційні дослідження мовця, у яких враховується тільки окрема частина чинників, що визначають мовленнєвий сигнал.

Мовець свідомо може контролювати тільки місця перших 2—3 формант (нижчих формант). Місця наступних 3—5 формант (вищих формант) та їхні амплітуди переважно залежать від анатомічних особливостей голосового тракту людини. Тому, якщо фонемі збігаються за першими 2—3 формантами, ідентифікація людини за голосом може бути завершена на достатньому рівні шляхом порівняння місць вищих формант. Збіг або різниця свідчить, відповідно, це та сама людина чи дві різні особи. Цей метод ідентифікації називається методом збігу фонематичних формант або методом збігу фонем.

У визначенні придатності голосу особи на фонограмі для ідентифікаційного дослідження є один крите-

рій: чи містяться на фонограмі ідентифікаційні ознаки голосу цієї особи в обсязі, достатньому для прийняття рішення з поставленого запитання. Обсяг ідентифікаційних ознак голосу, необхідних для прийняття рішення, визначається застосуванням методом і засобами для ідентифікаційного дослідження. Навіть висновок про те, що надані на дослідження записи непридатні для проведення інструментального ідентифікаційного дослідження, завжди будуть умотивовані, проілюстровані, наприклад, із зазначенням чисельних значень відповідних критеріїв досліджуваних параметрів.

Перелік джерел посилання

1. Котюк І. І. Теоретичні аспекти криміналістичної ідентифікації : монографія. Київ, 2004. 208 с.
2. Брендель О. І. Експертиза відео-, звукозапису: теоретичні та організаційні засади : дис. ... докт. філос. в галузі права. Харків, 2024. 310 с.
3. Дьяченко А. Ф., Брендель О. И. О возможностях проведения фоноскопических исследований иностранной устной речи. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 2004. Вып. 52. С. 103—110.
4. Томан Іржі. Мистецтво говорити. Київ, 1986. 223 с.
5. Кацавець Р. С. Українська мова: професійне спілкування : підручник. Київ, 2007. 256 с.